

Експериментальна психологія

Дисципліна «Експериментальна психологія» належить до циклу професійної підготовки за вибором вищого навчального закладу для підготовки фахівців з вищою освітою в галузі знань 0301 «Соціально-політичні науки» за напрямом підготовки «6.030102 Психологія», що читається на I та II курсах навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр».

Предмет навчальної дисципліни «Експериментальна психологія» включає: специфіку видів психологічного дослідження; особливості методів (організаційних, емпіричних, обробки даних, інтерпретаційних) психологічного дослідження; основні проблеми змістовного та формального планування психологічного дослідження; види експерименту; специфіку планів експериментального дослідження; особливості видів змінних в психологічному експерименті та їх контроль; специфіку систематичних та несистематичних змішувань; особливості кореляційного дослідження.

Основний результат, якого мають досягти студенти у ході вивчення таких тем, є закладання засад психологічної культури їх професійного мислення щодо підготовки та проведення експериментального та прикладного практичного дослідження. З метою активізації самостійної роботи студентів програма містить семінарсько-практичні заняття, а також перелік завдань для самостійної роботи. Для підсумкового контролю програмою курсу передбачено проведення заліку та іспиту.

Плани семінарських занять з експериментальної психології

Семінар № 1. Принципи та структура наукового дослідження

1. Поняття «методу», «методології», «методологічного принципу» в психології.
2. Основні методологічні принципи в психології.
3. Структура наукового дослідження.
4. Особливості об'єкта психологічного дослідження.
5. Проблема класифікації методів психологічного дослідження.
  - 1.1. Підхід Г. Піррова.
  - 1.2. Підхід Б.Г. Ананьєва.
  - 1.3. Підхід С.Л. Рубінштейна.
  - 1.4. Підхід М.С. Роговіна та Г.В. Залевського.
6. Організаційні методи в психології: порівняльний, лонгітюдний, комплексний. Їх характеристика.
7. Інтерпретаційні методи в психології, їх характеристика.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте характеристику методів за мірою уніфікації.
2. Охарактеризуйте методи залежно від їх пізнавальних можливостей та призначення.

Література:

1. **Ананьев Б.Г.** О методах современной психологии // Психологические методы: в комплексном лонгитюдном исследовании студентов / Б.Г. Ананьев. – Л., 1976.
2. **Ананьев Б.Г.** О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М., 1977.
3. Быков В.В. Методы науки / В.В. Быков. – М., 1972.
4. Вудвортс Р. Экспериментальная психология: Пер. с англ. / Р. Вудвортс. – М., 1950.
5. Гадамер Х.Г. Истина и метод / Х.Г. Гадамер. – М., 1988.
6. **Иванова И.И., Асеев В.Г.** Некоторые особенности объекта психологического исследования // Методологические и теоретические проблемы психологии / Отв. ред. Шорохова Е.В. – М., 1969. – С 218-245.
7. **Никандров В.В.** Экспериментальная психология / В.В. Никандров. – СПб., 2003. – С. 125 – 151.
8. **Пирьев Г.Д.** Экспериментальная психология / Г.Д. Пирьев. – София, 1968.
9. Роговин М.С. Психологическое исследование / М.С. Роговин. – Ярославль, 1979.
10. **Роговин М.С., Залевский Г.В.** Теоретические основы психологического и патопсихологического исследования / М.С. Роговин, Г.В. Залевский. – Томск, 1988.
11. **Рубинштейн С.Л.** Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1946.
12. **Рубинштейн С.Л.** Принципы и пути развития психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1959.
13. Рузавин Г.И. Методы научного исследования / Г.И. Рузавин. – М., 1974.

Семинар № 2. Специфіка методів спостереження та самоспостереження в психології

1. Спостереження. Об'єктивність даних спостереження. Концепції істинності.
2. Суб'єктивність даних спостереження.
3. Види психологічного спостереження.
4. Спостереження за поведінкою дитини в ситуації морального конфлікту: **аналіз.**
  - 4.1. Розкрити поняття “факт спостереження” в психології. Умови його отримання.
  - 4.2. Основні характеристики цілеспрямованого спостереження.
  - 4.3. Предмет спостереження.
  - 4.4. Ситуації спостереження.
  - 4.5. Виділення категорій та одиниць спостереження. Чим відрізняються орієнтовні та виконавчі дії? Як вивчається вербальна поведінка дітей в розглянутих ситуаціях?
  - 4.6. Особливості обробки даних цілеспрямованого спостереження.
5. Спостереження та експеримент.
6. Інтроекція як специфічний метод психології.

Завдання для самостійної роботи:

1. В чому специфіка ретроспективних звітів спостерігачів?
2. Які фактори забезпечують надійність даних польового спостереження?
3. В чому полягають формальні і змістовні вимоги до щоденнику спостережень?
4. Як представлені засоби контролю згоди спостерігачів в процедурах обробки результатів?
5. Фактор “певних умов”. На які види можна класифікувати ситуації спостереження?
6. Які переваги та недоліки методу спостереження?

Література:

1. Басов М.Я. Избранные психологические произведения. – М., 1975.
2. **Корнилова Т.В.** Экспериментальная психология. – М., 2002.
3. **Мартин Д.** Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.
4. **Никандров В.В.** Экспериментальная психология. – СПб., 2003.
5. Пенто Р., Гравиц М. Методы социальных наук. – М., 1972.
6. Психологическая диагностика: проблемы и исследования / Под ред. К.М. Гуревича. – М., 1981.
7. **Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К.** Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.
8. Шванцара Й. Диагностика психического развития. – Прага, 1978.

Семінар № 3. Емпіричні методи в психологічних дослідженнях

1. Метод бесіди в психології. Особливості бесіди з дітьми.
2. Метод інтерв'ю.
  - Специфіка дослідницького інтерв'ю.
  - Типологія інтерв'ю.
  - Порядок підготовки та проведення інтерв'ю. Етапи дослідження з допомогою інтерв'ю.
  - Етика проведення дослідження з допомогою інтерв'ю.
  - Фактори впливу на якість інформації, отриманої з допомогою методу інтерв'ю.
  - Підходи до аналізу інтерв'ю.
3. Специфіка архівного дослідження. Види архівних досліджень, їх оцінка. Сутність контент-аналізу. Основні етапи контент-аналітичного дослідження.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте техніку рефлексивного слухання. Наведіть власні приклади 4-х основних прийомів розкриття людини, що говорить, та контролю інформації, яка йде від неї.
2. Розробити анкету для заочного опитування та провести пілотажне дослідження з наступною корекцією першого варіанту анкети.

Література:

1. **Атватер** И. Я вас слушаю... / И. Атватер. - М., 1988.
2. **Данилова** Е.Е. Беседа как один из методов работы школьного психолога / Е.Е. Данилова // Активные методы в работе школьного психолога. – М., 1990.
3. **Квале** С. Исследовательское интервью / С. Квале. – М.: Смысл, 2009. – 301 с.
4. Метод беседы в психологии / Ред.-сост. А.М. **Айламазян**. – М., 1999.)
5. **Методологические и методические проблемы контент-анализа**. – М., 1973.
6. **Методы анализа документов**. – М., 1985.
7. **Свенцицкий** А.Л. Интервью как процесс социально-психологического взаимодействия / А.Л. Свенцицкий // Проблемы общей, социальной и инженерной психологии. – Л., 1968.)
8. **Семенов** В.Е. Метод изучения документов в социально-психологических исследованиях / В.Е. Семенов. – Л., 1983.
9. **Чураков** А.Н. Компьютерный контент-анализ / А.Н. Чураков. – М., 1996.

Семінар № 4. Загальна характеристика психологічного експерименту

1. Основні відмінності експериментального методу від методу спостереження.
2. Які змінні наявні у формулюваннях експериментальної гіпотези? Що таке каузальна гіпотеза?
3. Експерименти, що дублюють реальний світ. **Аналіз експерименту: “Шум на ткацькому виробництві”**.
4. Аналіз експерименту: “Порівняння двох методів заучування фортепіанних п'єс”.
5. Аналіз експерименту: “Вибір сорту томатного соку”.
6. Аналіз експерименту: “Дегустація коли”.
7. Експериментальні та контрольні групи. Ефект плацебо. Прямий та зворотній ефект плацебо.

Завдання для самостійної роботи:

1. Як представлений природний експеримент в концепції О.Ф. Лазурського?
2. Чи дозволяє психологічне експериментування реконструювати неспостерігаємі базисні процеси?
3. Яке місце в формулюванні експериментальної гіпотези відводиться поняттю “гіпотетичних конструктів”?
4. Наведіть приклади незалежних змінних за видами.
5. Класифікуйте залежні змінні за видами. Наведіть їх приклади.

Література:

1. Вудвортс Р. Експериментальна психологія: Пер. с англ. – М., 1950.
2. **Готтсданкер** Р. Основи психологічного експеримента: Пер. с англ. – М., 1982.
3. **Дружинин** В.Н. Експериментальна психологія. – СПб., 2002.

4. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
5. **Корнилова Т.В.** Экспериментальная психология. – М., 2002.
6. **Мартин Д.** Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.
7. **Никандров В.В.** Экспериментальная психология. – СПб., 2003.
8. **Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К.** Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.
9. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

Семінар № 5. Основні елементи експериментального методу. Змістовне та формальне планування експерименту

1. Які питання розглядаються дослідником на етапах змістовного та формального планування?
2. Як співвідносяться твердження в експериментальній та контргіпотезах з розробкою експериментальної процедури?
3. Валідність. Види валідності експерименту. Фактори, що загрожують валідності експерименту.
4. Поняття “бездоганний експеримент”. Як внутрішня валідність пов’язана з бездоганим експериментом?
5. Експерименти, що “покрощують” реальний світ. Перший спосіб покращення реальності. Аналіз експерименту: “Нічні посадки літаків під візуальним контролем”.
6. Другий спосіб покращення реальності. Аналіз експерименту: “Рятувальний пошук на морі”.
7. Третій спосіб покращення реальності. Аналіз експерименту: “Вибір висотоміру, що підходить”.

Завдання до самостійної роботи:

1. Як пов’язані поняття конструктивної валідності і концептуальних реплікацій?
2. Які основні напрямки оцінки відповідності змінних при обговоренні зовнішньої валідності експериментів?

Література:

1. Вудвортс Р. Экспериментальная психология: Пер. с англ. – М., 1950.
2. **Готтсданкер Р.** Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М., 1982.
3. **Дружинин В.Н.** Экспериментальная психология. – СПб., 2002.
4. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
5. **Корнилова Т.В.** Экспериментальная психология. – М., 2002.
6. **Мартин Д.** Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.
7. **Никандров В.В.** Экспериментальная психология. – СПб., 2003.
8. **Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К.** Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.

9. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

Семинар № 6. Контроль змінних в психологічному експерименті. Основні стратегії формування груп досліджуваних

1. Основні види змішувань та їх специфіка. Штучне змішування. Аналіз експерименту Д. Гаффана. Контроль штучного змішування.
2. Природне змішування. Експеримент з дитиною, що плаче. Введення розширеної змінної.
3. Контрольні умови для усунення змішування з допомогою другої змінної.
4. Охарактеризуйте основні методи контролю змішувань.
5. Охарактеризуйте основні стратегії формування груп досліджуваних.
6. Експерименти на великих вибірках. Перша перевага експерименту з великою кількістю досліджуваних. Аналіз експерименту: “Як повідомляти покупцям про ціни на продукти?”.
7. Експерименти на великих вибірках. Друга перевага експерименту з великою кількістю досліджуваних. Аналіз експерименту: “Мислене відпрацювання рухливих навичок”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробіть схему експерименту з контролем двох зовнішніх змінних.
2. Як розподілити 100 досліджуваних з врахуванням їх віку та статі на дві групи з різними експериментальними впливами стосовно дослідження чинників, що викликають тривогу?
3. Які форми контролю були характерні для експерименту з перевірки моделі Бродбента?
4. Як можна підвищити надійність в міжгруповому експерименті?

Література:

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб., 2002.
2. Ганзен В.А., Балин В.Д. Теория и методология психологического исследования. Практическое руководство. – СПб., 1991.
3. Годфруа Ж. Что такое психология. – М., 1992. – Кн. 1-2.
4. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М., 1982.
5. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб., 2002.
6. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
7. Константинов В.В. Экспериментальная психология. Курс для практического психолога. – СПб., 2006.
8. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология. – М., 2002.
9. Куликов Л.В. Методология и методы психологического исследования. Учебное пособие. – СПб., 1999.
10. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях: Пер. с англ. – М., 1980.
11. Мартин Д. Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.

12. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности. – М., 1985.
13. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. – СПб., 2004.
14. **Никандров В.В.** Экспериментальная психология. Учебное пособие. – СПб., 2003.
15. Психологический словарь / Под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др. – М., 1983.
16. Психологическое самообразование: читая зарубежные учебники. – М., 1992.
17. **Роговин М.С.** Психологическое исследование. – Ярославль, 1979.
18. Современная психология / Под ред. В.Н. Дружинина. – М., 2000.
19. **Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К.** Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.
20. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. – М., 1998.
21. **Экспериментальная психология** / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

Семинар № 7. Види експерименту

1. Основні різновиди експерименту та їх характеристика.
2. Кількісні та якісні незалежні змінні. Гіпотеза стосовно максимальної (чи мінімальної) величини. Приклади експериментів.
3. Гіпотези про абсолютні та відносні відношення. Приклади експериментів.
4. В яких випадках слід проводити експерименти з міжгруповим порівнянням та інтраіндивідуальні експерименти? Подумайте над їх перевагами та недоліками.
5. Експерименти на великих вибірках. Аналіз експерименту: “Два методи навчання іспанської мови”.
6. Аналіз експерименту: “Просоціальна поведінка”.
7. Аналіз експерименту: “Алкоголь та презервативи”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Який тип експерименту називають крос-процедурним? Дайте його характеристику.
2. Які особливості побудови експерименту в межах культурно-історичної концепції?
3. В чому полягає специфіка експериментування в школі К. Левіна?

Література:

1. Вудворте Р. Экспериментальная психология: Пер. с англ. – М., 1950.
2. **Готтсданкер Р.** Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М., 1982.
3. **Дружинин В.Н.** Экспериментальная психология. – СПб., 2002.
4. **Исследование в психологии: методы и планирование** / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
5. **Корнилова Т.В.** Экспериментальная психология. – М., 2002.
6. **Мартин Д.** Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.

7. **Никандров В.В.** Экспериментальная психология. – СПб., 2003.
8. **Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К.** Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.
9. **Экспериментальная психология** / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

Семінар № 8. Експериментальні парадигми. Доекспериментальні плани та плани істинних експериментів

1. Специфіка експериментальних парадигм.
2. Основні недоліки доекспериментальних планів.
3. Сутність істинних експериментальних планів, їх різновиди.

3.1. Наведіть приклад психологічного дослідження за наступною експериментальною схемою:

Експериментальна група:	R	B1	X-вплив	B2
Контрольна група:	R	B3		B4

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

3.2. Наведіть приклад психологічного дослідження за наступною експериментальною схемою:

Експериментальна група:	R	X-вплив	B1
Контрольна група:	R		B2

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

3.3. Наведіть приклад психологічного дослідження за наступною експериментальною схемою:

Експериментальна група 1:	R	B1	X-вплив	B2
Контрольна група 1:	R	B3		B4
Експериментальна група 2:	R		X-вплив	B5
Контрольна група 2:	R			B6

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

3.4. Наведіть приклад психологічного дослідження за наступною експериментальною схемою:

Експериментальна група 1:	R	B1	X-вплив	B2
Контрольна група 1:	R	B3		B4
Експериментальна група 2:	R	B5	X-вплив	B6
Контрольна група 2:	R	B7		B8

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

Завдання для самостійної роботи:

1. Наведіть приклад плану істинного експерименту, якщо необхідно контролювати вплив двох додаткових змінних. Скільки контрольних груп повинен сформувати дослідник? Поясніть свою відповідь.
2. Наведіть приклад психологічного дослідження за істинним експериментальним планом, який контролює вплив трьох додаткових змінних.

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

Література:

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб., 2002.
2. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. – М., 1976.
3. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М., 1982.
4. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
5. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология. – М., 2002.
6. Куликов Л.В. Методология и методы психологического исследования: учебное пособие. – СПб., 1999.
7. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях: Пер. с англ. – М., 1980.
8. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. – СПб., 2004.
9. Общая психодиагностика / Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М., 1987.
10. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. – СПб., 1996.
11. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.
12. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. – М., 1998.
13. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

14. **Solomon R.L. An extension of control group design** // Psychol. Bull., 1949.
- № 46. – P. 137-150.

Семинар № 9. Плани з малою кількістю досліджуваних

1. Специфіка експерименту з малим **N**. Особливості його планування та проведення.
2. Різновиди планів з малим **N**.
3. Плани з малим **N** у дослідженнях, присвячених оперантному обумовленню.
4. Плани взаємодії для малого **N**.
5. Плани з малим **N** в психофізичних дослідженнях.
6. Переваги та недоліки експериментів з малим **N**.
7. Аналіз експерименту: “Гормони та іграшки, яким надають перевагу”.
8. Аналіз експерименту: “Терапія гніву”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Наведіть власні приклади можливості застосування методу крос-модального підбору.
2. Наведіть власні приклади експериментів за планами:
  - 1) з декількома базовими рівнями;
  - 2) з критерієм, що змінюється.

Література:

1. Бардин К.В. Метод средней ошибки // Проблемы психофизики / Под ред. Б.Ф. Ломова. – М., 1974. – С. 107-148.
2. **Бардин К.В.** Проблема порогов чувствительности и психофизические методы. – М., 1976.
3. Бардин К.В. Структура деятельности испытуемых при решении сенсорной задачи на воспроизведение равенства стимулов. – Докл. АПН РСФСР. – 1962. - № 5. – С. 101-104.
4. **Готтсданкер Р.** Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М., 1982.
5. **Дружинин В.Н.** Экспериментальная психология. – СПб., 2002.
6. **Забродин Ю.М., Иванова С.А., Носуленко В.Н.** Проблема шкалирования в психофизике и измерение психических характеристик человека // Вопросы кибернетики. – М., 1980.
7. **Забродин Ю.М., Лебедев А.Н.** Психофизиология и психофизика. – М., 1977.
8. **Исследование в психологии: методы и планирование** / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
9. **Корнилова Т.В.** Экспериментальная психология. – М., 2002.
10. **Лупандин В.И.** Психофизическое шкалирование. – Свердловск, 1989.
11. **Мартин Д.В.** Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.
12. **Проблемы и методы психофизики.** – М., 1974.
13. **Психофизические исследования** / Ред. Ломов Б.Ф., Забродин Ю.М. – М., 1977.
14. **Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К.** Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.

15. Стивенс С.С. Математика, измерения и психофизика // Экспериментальная психология / Ред. С.С. Стивенс. – М., 1960. – Т. 1. – С. 102-160.
16. Шиффман Х.Р. Ощущение и восприятие. – 5-е изд. – СПб., 2003. – С. 58-60.
17. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

Семинар № 10. Факторні плани експериментів

1. Факторні експерименти.
2. Основні результати та взаємодії.
3. Специфіка нестингу.
4. Специфіка багаторівневого експерименту.
5. Факторна схема при перевірці гіпотез з одним відношенням. Експеримент Д. Гаффана.
6. Контроль узагальнення експериментальних результатів. Експеримент Р. Вайза та В. Досан.
7. Перевірка комбінованих гіпотез. Закон Йеркса-Додсона.
8. Аналіз експерименту: “Прийоми карате”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Сплануйте експеримент за факторною схемою: 3×2 . Розпишіть групи досліджуваних.
2. Сплануйте експеримент за факторною схемою: $3 \times 3 \times 3$. Розпишіть групи досліджуваних.
3. Сплануйте експеримент за факторною схемою: $3 \times 3 \times 3 \times 3$. Розпишіть групи досліджуваних.

Література:

1. Анамарин И.П., Васильев Н.Н., Амбросов В.А. Быстрые методы статистической обработки и планирования экспериментов. – Л., 1974.
2. Вудворте Р. Экспериментальная психология: Пер. с англ. – М., 1950.
3. Гласс Дж., Стэнли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии: Пер. с англ. – М., 1976.
4. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М., 1982.
5. Дружинин В.Н. Структура и логика психологического исследования. – М., 1994.
6. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб., 2002.
7. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
8. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология. – М., 2002.
9. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях: Пер. с англ. – М., 1980.
10. Логвиненко А.Д. Измерения в психологии: математические основы. – М., 1993.
11. Мартин Д. Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.

12. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.
13. Стивенс С. Экспериментальная психология. – М., 1960.
14. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

Семинар № 11. Квазіекспериментальні плани

1. Загальна характеристика квазіексперименту як дослідження з обмеженими формами контролю
  - Обмеження в здійсненні експериментальних впливів.
  - Аналіз підходів до розуміння квазіекспериментальної перевірки гіпотез.
  - Аналіз цілей, досягнення яких передбачає проведення квазіекспериментів
  - Специфіка виміру показників до і після впливів.
2. Квазіекспериментальні плани
  - Експеримент за планом часових серій
  - План з еквівалентними часовими вибірками
  - План з серіями еквівалентних впливів
  - План з попереднім та ітоговим тестуванням на різних вибірках
  - План з контрольними вибірками для попереднього та ітогового тестування
  - План з множинними серіями вимірювань
  - Клаптеві плани
3. Приклади стратегій підбору груп за заданими критеріями.
4. Сильні квазіекспериментальні плани.
5. Оцінка валідності квазіекспериментів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Наведіть приклад можливого дослідження за наступним квазіекспериментальним планом:

X-вплив   B   B   X-вплив   B   B

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте ваші змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

2. Наведіть приклад можливого дослідження за наступним квазіекспериментальним планом:

R   B   (X-вплив)
R   X-вплив   B

R   B   (X-вплив)
R   X-вплив   B

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте ваші змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі

залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

Література:

1. Вудворте Р. Экспериментальная психология: Пер. с англ. – М., 1950.
2. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М., 1982.
3. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб., 2002.
4. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
5. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология. – М., 2002.
6. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях: Пер. с англ. – М., 1980.
7. Мартин Д. Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.
8. Мертон Р.К. Эффект Матфея в науке, II: Накопление преимуществ и символизм интеллектуальной собственности // Альманах THESIS. Мир человека. – 1993. - № 3.
9. Методы исследования в психологии: Квазиэксперимент / Под ред. Т.В. Корниловой. – М., 1998.
10. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб., 2002.
11. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966.

Семінар № 12. Квазіекспериментальні плани

1. Психогенетичне дослідження як різновид квазіексперименту. Специфіка гіпотез.
2. Фенотипічна дисперсія.
3. Генетичні ефекти. Середовищні ефекти.
4. Генотип-середовищні ефекти.
5. Система психогенетичних методів.
6. Основні форми контролю загроз валідності при використанні різних генетичних методів.
7. Аналіз експерименту “Материнська поведінка”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Який метод дозволяє проконтролювати фактор пренатальних впливів на розвиток індивідуально-психологічних властивостей дитини?
2. Які існують труднощі при інтерпретації даних психогенетичних сімейних досліджень?

Література:

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб., 2002.
2. Либин А.В. Дифференциальная психология: На пересечении европейских, российских и американских традиций: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 3-е изд. – М., 2004.

3. **Малых С.Б., Егорова М.С., Мешкова Т.А.** Основы психогенетики. – М., 1998.
4. **Мушина В.С.** Близнецы. – М., 1969.
5. **Равич-Щербо И.В., Марютина Т.М., Григоренко Е.А.** Психогенетика. – М., 1999.
6. **Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека / Под ред. И.В. Равич-Щербо.** – М.: Педагогика, 1988.
7. **Хок Р.Р.** 40 исследований, которые потрясли психологию. Секреты выдающихся экспериментов. – СПб., 2003.
8. **Эксперимент и квазиэксперимент в психологии / Под ред. Т.В. Корниловой.** – СПб.: Питер, 2004. – С. 121-179.

Семинар № 13. Квазіекспериментальні плани

1. Крос-культурний експеримент як варіант квазіексперименту.
2. Типи кроскультурних досліджень. Їх характеристика.
3. Основні методологічні проблеми проведення крос-культурних досліджень:
  - проблеми вибірки;
  - типи систематичних змішувань;
  - типи контролю побічних змінних;
  - валідність крос-культурних досліджень.

Завдання для самостійної роботи:

1. В чому полягають методичні проблеми планування кроскультурного дослідження?
2. Сплануйте кроскультурне дослідження з метою вивчення психологічних особливостей суперництва.

Сформулюйте гіпотезу дослідження, визначте ваші змінні. Що виступить в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? Що виступить в ролі залежної змінної? Яким чином буде вимірюватись залежна змінна? Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідностям?

Література:

1. **Асмолов А.Г.** Культурно-историческая психология и конструирование миров. – М., 1996.
2. **Вундт В.** Проблема психологии народов. Преступная толпа. – М., 1998.
3. **Выготский Л.С.** Психология развития как феномен культуры: Избранные психологические труды. – М., 1996.
4. **Кэмпбелл Д.Т.** Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях: Пер. с англ. – М., 1980.
5. **Лебедева Н.М.** Введение в этническую и кроскультурную психологию. – М., 1998.
6. **Лебон Г.** Психология толпы. – М., 1998.
7. **Мартин Д.** Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. – СПб., 2002.
8. **Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото.** – СПб., 2003.
9. **Тард Г.** Мнение и толпа. Психология толпы. – М., 1998.
10. **Фулье А.** Психология французского народа. Революционный невроз. – М., 1998.

11. **Експеримент и квазіексперимент в психології** / Под ред. Т.В. Корниловой. – СПб.: Питер, 2004. – С. 121-179.

Семинар № 14. Моделювання в психології

1. Специфіка моделювання як пізнавального методу.
2. Загальне уявлення про модель. Функції моделей.
3. Характеристика основних видів моделювання.
4. Специфіка психологічних моделей.
5. Основні напрями моделювання в психології.
6. Моделювання та герменевтичні методи в психології.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте характеристику класифікацій моделей.
2. Наведіть приклади того, як процес моделювання може змінювати наше уявлення про об'єкт-прототип.
3. В чому полягає сутність моделювання особистості? Дайте характеристику моделі Дж. Лоуліна "Особистість Олдос".

Література:

1. **Братко А.А.** Моделирование психики. – М., 1969.
2. Братко А.А., Волков П.П., Кочергин А.Н., Царегородцев Г.И. Моделирование психической деятельности. – М., 1969.
3. **Веккер Л.М.** Восприятие и основы его моделирования. – Л., 1964.
4. Лоулин Дж. Личность "Олдос" // Зарубежная радиоэлектроника. – 1963. - № 1. – С. 18-36.
5. **Моделирование и познание.** – М., 1974.
6. **Никандров В.В.** Моделирование как метод психологии // Вестник СПбГУ, 2001. – Вып. 1. - № 6. – С. 98-110.
7. **Штофф В.А.** Гносеологические функции моделей // Вопросы философии. – 1961. - № 12.
8. **Штофф В.А.** О роли моделей в познании. – Л., 1963.
9. Эшби У.Р. Введение в кибернетику. – М., 1959.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Психологічне дослідження. Види досліджень, їх характеристика.
2. Специфіка понять «метод», «методика», «методологія» та «парадигма».
3. Характеристика основних методологічних принципів.
4. Класифікація методів психологічного дослідження.
5. Характеристика неемпіричних методів.
6. Організаційні методи (порівняльний метод, лонгітюдний метод, комплексний метод).
7. Методи обробки даних (кількісні та якісні методи).
8. Інтерпретаційні методи, їх характеристика.
9. Характеристика основних етапів наукового дослідження.
10. Об'єкт та предмет психологічного дослідження.
11. Поняття «проекція». Специфіка проєктивних методів в психології.
12. Види проєктивних методів та характеристика.
13. Метод спостереження. Одиниці та категорії спостереження.

14. Помилки спостерігача.
15. Види спостереження, їх характеристика.
16. Об'єктивність та суб'єктивність даних спостереження.
17. Експериментальний метод в психології.
18. Види експериментів, їх характеристика.
19. Психологічні проблеми як джерело експериментальних гіпотез. Ознаки наявності проблеми.
20. Планування експерименту в психології. Етапи проведення цілісного експериментального дослідження.
21. Експериментальні та контрольні групи, їх види та характеристика.
22. Експериментальні змінні. Характеристика видів незалежних змінних.
23. Гіпотези та їх види.
24. Планування експерименту в психології: специфіка міжгрупових та внутрішньогрупових планів. Їх переваги та недоліки.
25. Валідність. Характеристика факторів, що загрожують валідності.
26. Артефакти наукових досліджень.
27. Зв'язок валідності та надійності. Види валідності.
28. Психологічні вимірювання. Типи шкал.
29. Змінні в експериментальному дослідженні. Контроль побічних змінних.
30. Ефект експериментатора.
31. Ефект плацебо. Спонтанна ремісія.
32. Сліпий та подвійний сліпий експерименти.
33. Особистість досліджуваного та ситуація психологічного експерименту. Особливості мотивації досліджуваних-добровольців.
34. Поняття «генеральна сукупність» та «експериментальна вибірка».
35. Основні стратегії побудови груп досліджуваних. Проблема «відсіву» досліджуваних.
36. Специфіка асоціативного експерименту.
37. Специфіка кореляційного дослідження.
38. Види кореляційних зв'язків, їх характеристика.
39. Специфіка опитування. Основні правила формулювання питань.
40. Види питань, їх характеристика.
41. Специфіка бесіди як емпіричного методу. Види бесіди.
42. Основні прийоми підтримання бесіди та контролю інформації.
43. Специфіка анкетування. Види анкетування, їх характеристика.
44. Специфіка інтерв'ю. Види інтерв'ю, їх характеристика.
45. Фокус-група: специфіка планування та підбір її учасників. Специфіка складання сценарію фокус-групи та плану інтерв'ю.
46. Роль ведучого фокус-групи. Стратегії модератора на різних етапах фокус-групи.
47. Специфіка архівного аналізу як психологічного методу дослідження. Техніка «контент-аналізу».

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ:

1. Критерії науковості в психології. Поняття наукового методу.

2. Функції психологічного експериментування в психологічній науці. Становлення нормативів експериментального дослідження.
3. Розрізнення понять “метод”, “методика”, “методологія”.
4. Види психологічних досліджень.
5. Сучасна систематика методів психологічного дослідження.
6. Характеристика основних класифікацій методів психологічного дослідження.
7. Специфіка етичних принципів психолога та кодекс поведінки.
8. Специфіка проблеми розповсюдження та використання даних.
9. Проблема використання обману в дослідженні.
10. Специфіка дебріфінгу.
11. Специфіка проблеми щодо винагород учасникам дослідження.
12. Психологічне спостереження як метод і методика.
13. Основні характеристики методу і методик спостереження в психологічному дослідженні.
14. Кваліфікація подій: одиниці і категорії спостереження.
15. Критерії об’єктивності і суб’єктивності даних спостереження.
16. Класифікації видів психологічного спостереження.
17. Методики спостереження в схемах інших методів.
18. Інтроекція як специфічний метод психології.
19. Характеристика експерименту як методу психологічного дослідження. Основні умови для реалізації причинного висновку.
20. Специфіка каузальної гіпотези.
21. Конкуруючі теорії та конкуруючі гіпотези.
22. Специфіка головних компонентів будь-якого експерименту.
23. Співвідношення змінних в експерименті.
24. Вимоги до процедури пред’явлення незалежної змінної.
25. Сутність змістовного та формального планування експерименту.
26. Валідність психологічного експерименту.
27. Фактори, що загрожують валідності експерименту.
28. Основні умови, необхідні для планування експерименту.
29. Особливості контролю незалежних змінних та проблема експериментальних впливів.
30. Контроль зовнішніх змінних.
31. Типи контролю експериментів.
32. Генеральна сукупність та експериментальна вибірка.
33. Специфіка конструювання груп досліджуваних.
34. Основні різновиди експерименту та їх характеристика.
35. Поняття “виміру” в психології.
36. Основні процедури психологічного виміру.
37. Специфіка шкалювання.
38. Види шкал вимірів.
39. Величина ефекту від експериментального X-впливу.
40. Специфіка кореляційного дослідження.
41. Проблема спрямованості.
42. Плани кореляційного дослідження.
43. Коефіцієнти кореляції.

44. Основні форми контролю в кореляційних дослідженнях.
45. Статистичні гіпотези та їх види.
46. Сутність статистичного аналізу даних.
47. Достовірні та артефактні висновки в експериментальному дослідженні.
Основні джерела артефактних висновків.
48. Проблема невірних узагальнень як артефактних висновків.
49. Специфіка експериментальних парадигм.
50. Основні недоліки доекспериментальних планів.
51. Сутність істинних експериментальних планів, їх різновиди.
52. Специфіка планів з малим N, їх види.
53. Плани з малим N у дослідженнях, присвячених оперантному обумовленню.
54. Плани з малим N в психофізичних дослідженнях.
55. Специфіка планування та проведення факторного експерименту.
56. Особливості гіпотез в факторному експерименті.
57. Переваги факторних експериментів.
58. Специфіка нестингу.
59. Основний ефект та взаємодія як два види результатів факторних експериментів.
60. Специфіка багаторівневого експерименту.
61. Специфіка квазіекспериментів. Основні плани.
62. Специфіка квазіекспериментальних планів.
63. Статистичний контроль в квазіекспериментальному дослідженні.
64. Асоціанізм як особливий напрям в психології. Дія механізму асоціювання.
65. Специфіка асоціативного експерименту, його види, призначення.
66. Місце асоціативного експерименту серед інших методів психології.
Особливості асоціювання при афектах.
67. Часова характеристика реакцій людини. Парадигми часу реакції.
68. Методика хронометричних дослідів.
69. Вимірювання часу словесних асоціативних реакцій.
70. Специфіка вербально-комунікативних методів.
71. Сутність психологічної бесіди. Види психологічної бесіди.
72. Основні способи ведення бесіди. Особливості бесіди з дітьми.
73. Специфіка опитування.
74. Основні правила при формулюванні питань. Різновиди питань.
75. Специфіка методу інтерв'ю. Види інтерв'ю.
76. Структура інтерв'ю.
77. Вимоги до інтерв'юера.
78. Специфіка анкетування як опитувального методу. Види анкетування.
Основні принципи конструювання анкети.
79. Порівняльний аналіз інтерв'ю та анкетування.
80. Специфіка групового фокусованого інтерв'ю. Методологічні особливості фокус-груп.
81. Соціально-психологічні характеристики фокус-груп.
82. Процедура та методичні прийоми фокус-групи.
83. Особливості складання сценарію фокус-групи та плану інтерв'ю.

84. Стратегії модератора на різних етапах фокус-групи.
85. Шляхи підвищення валідності даних фокус-групи.
86. Специфіка моделювання як пізнавального методу.
87. Загальне уявлення про модель. Функції моделей.
88. Специфіка психологічних моделей.
89. Основні напрямки моделювання в психології.
90. Специфіка архівного дослідження. Види архівних досліджень, їх оцінка. Методи вивчення документів. Сутність контент-аналізу.
91. Основні етапи контент-аналітичного дослідження.
92. Специфіка біографічного методу. Основні джерела біографічної інформації. Різновиди біографічного методу, їх характеристика.
93. Специфіка психосемантичних методів. Основні різновиди психосемантичних методів, їх характеристика.
94. Сутність кроскультурного дослідження. Об'єкт та предмет кроскультурних досліджень.
95. Типи кроскультурних досліджень. Специфіка планування та проведення кроскультурного дослідження.
96. Специфіка психогенетичного дослідження. Система психогенетичних методів, їх характеристика.
97. Валідність психогенетичних досліджень.
98. Специфіка патопсихологічного експерименту.
99. Основні принципи патопсихологічного експерименту. Експериментальні схеми та змінні.
100. Специфіка методу анамнезу.
101. Специфіка соціально-психологічного підходу до вивчення особистості. Різновиди методів соціально-психологічної діагностики особистості, їх характеристика.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

а) основна:

1. Адлер Ю.П. Предпланирование эксперимента / Ю.П. Адлер. – М., 1978.
2. Айламазян А.М. Метод беседы в психологии: Психологический практикум / А.М. Айламазян. – М., 1999.
3. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М., 1977.
4. Бардин К.В. Проблема порогов чувствительности и психофизические методы / К.В. Бардин. – М., 1976.
5. Басов М.Я. Избранные психологические произведения / М.Я. Басов. – М., 1975.
6. Белановский С.А. Метод фокус-груп / С.А. Белановский. – М., 1997.
7. Вудвортс Р. Экспериментальная психология: Пер. с англ. / Р. Вудвортс. – М., 1950.
8. Гласс Дж., Стэнли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии: Пер. с англ. / Дж. Гласс, Дж. Стэнли. – М., 1976.

9. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. / Р. Готтсданкер. – М., 1982.
10. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология / В.Н. Дружинин. – СПб., 2002.
11. Забродин Ю.М., Лебедев А.Н. Психофизиология и психофизика / Ю.М. Забродин, А.Н. Лебедев. – М., 1977.
12. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – СПб., 2004.
13. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология / Т.В. Корнилова. – М., 2002.
14. Куликов Л.В. Введение в психологическое исследование / Л.В. Куликов. – СПб., 1994.
15. Кэмпбелл Д.Т. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях: Пер. с англ. / Д.Т. Кэмпбелл. – М., 1980.
16. Крюгер Р., Кейси М. Фокус-группы: Практическое руководство / Р. Крюгер, М. Кейси. – М., 2003.
17. Мартин Д. Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики / Д. Мартин. – СПб., 2002.
18. Мертон Р.Л., Фиске М., Кендалл Р.З. Фокусированное интервью / Пер. с англ. / Р.Л. Мертон, М. Фиске, Р.З. Кендалл. – М., 1991.
19. Методологические и методические проблемы контент-анализа. – М., 1973.
20. Методы анализа документов. – М., 1985.
21. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. / А.Д. Наследов. – СПб., 2007.
22. Никандров В.В. Экспериментальная психология / В.В. Никандров. – СПб., 2003.
23. Ноэль Э. Массовые опросы: Введение в методику демоскопии / Э. Ноэль. – М., 1978.
24. Пирьев Г.Д. Экспериментальная психология / Г.Д. Пирьев. – София, 1968.
25. Роговин М.С. Психологическое исследование / М.С. Роговин. – Ярославль, 1979.
26. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс / Р.Л. Солсо, Х.Х. Джонсон, М.К. Бил. – СПб., 2002.
27. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М., 1966 – 1978.

б) додаткова:

1. Аванесов В.С. Тесты в социологическом исследовании / В.С. Аванесов. – М., 1982.
2. Айзенк Г.Ю. Структура личности / Г.Ю. Айзенк. – М., 1999.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Пер. с англ. / Под ред. К.М. Гуревича, В.И. Лубовского / А. Анастаси. – М., 1982.
4. Атватер И. Я вас слушаю... / И. Атватер. – М., 1988.

5. Бардин К.В., Индлин Ю.А. Начала субъектной психофизики / К.В. Бардин, Ю.А. Индлин. – М., 1993.
6. Бардин К.В. Метод средней ошибки // Проблемы психофизики / Под ред. Б.Ф. Ломова / К.В. Бардин. – М., 1974. – С. 107-148.
7. Бардин К.В. Структура деятельности испытуемых при решении сенсорной задачи на воспроизведение равенства стимулов. – Докл. АПН РСФСР / К.В. Бардин. – 1962. - № 5. – С. 101-104.
8. Белановский С.А. Методика и техника фокусированного интервью / С.А. Белановский. – М., 1993.
9. Белнап Н., Стил Т. Логика вопросов и ответов / Н. Белнап, Т. Стил. – М., 1981.
10. Береснева Н.И., Дубровская Л.А., Овчинникова И.Г. Ассоциации детей от шести до десяти лет (ассоциативное значение слова в онтогенезе) / Н.И. Береснева, Л.А. Дубровская, И.Г. Овчинникова. – Пермь, 1995.
11. Бойко Е.И. Время реакции человека / Е.И. Бойко. – М., 1964.
12. Братко А.А., Волков П.П., Кочергин А.Н., Царегородцев Г.И. Моделирование психической деятельности / А.А. Братко, П.П. Волков, А.Н. Кочергин. – М., 1969.
13. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение / А.В. Брушлинский. – М., 1996.
14. Бурлачук Л.Ф., Михайлова Н.Б. К психологической теории ситуации // Психологический журнал / Л.Ф. Бурлачук, Н.Б. Михайлова. – 2002. – Т. 23, № 1.– С. 5-17.
15. Волков И.П. Социометрические методы в социально-психологических исследованиях / И.П. Волков. – Л., 1970.
16. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. / Л.С. Выготский. – М., 1984.
17. Выготский Л.С. Экспериментальные методики в психологии / Л.С. Выготский. – М., 2004.
18. Гадамер Х.Г. Истина и метод / Х.Г. Гадамер. – М., 1988.
19. Ганзен В.А., Балин В.Д. Теория и методология психологического исследования: Практическое руководство / В.А. Ганзен, В.Д. Балин. – СПб., 1991.
20. Грищенко Н.А. Исследование личности биографическим методом // Практикум по экспериментальной и прикладной психологии / Н.А. Грищенко. – Л., 1990. – С. 61-65.
21. Данилова Е.Е. Беседа как один из методов работы школьного психолога // Активные методы в работе школьного психолога / Отв. ред. И.В. Дубровина / Е.Е. Данилова. – М., 1990.
22. Дружинин В.Н. Структура и логика психологического исследования / В.Н. Дружинин. – М., 1994.
23. Журавлев Г.Е. Структура эксперимента по вероятностному прогнозированию // Вероятностное прогнозирование в деятельности человека / Г.Е. Журавлев. – М., 1977.
24. Забродин Ю.М., Иванова С.А., Носуленко В.Н. Проблема шкалирования в психофизике и измерение психических характеристик человека / Ю.М. Забродин, С.А. Иванова, В.Н. Носуленко // Вопросы кибернетики. – М., 1980.

- 25.Забродин Ю.М. Некоторые методологические и теоретические проблемы развития психофизики // Психофизика дискретных и непрерывных задач / Ю.М. Забродин. – М., 1985.
- 26.Зейгарник Б.В. Об эксперименте в школе К.Левина / Б.В. Зейгарник // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. – 1987. - № 1.
- 27.Зейгарник Б.В. Патопсихология / Б.В. Зейгарник. – М., 1986.
- 28.Зейгарник Б.В. Теория личности К. Левина / Б.В. Зейгарник. – М., 1981.
- 29.Зинченко В.П., Мамардашвили М.К. Об объективном методе в психологии / В.П. Зинченко, М.К. Мамардашвили // Вопр. философии. – 1977. - № 7.
- 30.Зинченко В.П., Смирнов С.Д. Методологические вопросы психологии / В.П. Зинченко, С.Д. Смирнов. – М., 1983.
- 31.Изард К.Э. Эмоции человека: Пер. с англ. / К.Э. Изард. – М., 1980.
- 32.История становления и развития экспериментальной психологии в России. – М., 1990.
- 33.История и некоторые вопросы современного состояния экспериментальных исследований в отечественной психологии. – М., 1990.
- 34.Караулов Ю.Н. Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть / Ю.Н. Караулов. – М., 1999.
- 35.Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов / П. Клайн. – К., 1994.
- 36.Коржова Е.Ю. Методика “Психологическая автобиография” в свете биографических исследований школы Б.Г. Ананьева / Е.Ю. Коржова // Б.Г. Ананьев и Ленинградская школа в развитии современной психологии / Тезисы науч.-практич. конференции. – СПб., 1995. – С. 11-13.
- 37.Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В. Корнилова. – М., 1997.
- 38.Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. – М., 1975.
- 39.Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросскультурную психологию / Н.М. Лебедева. – М., 1998.
- 40.Лекторский В.А. Субъект, объект, познание / В.А. Лекторский. – М., 1980.
- 41.Лекции по методике конкретных социальных исследований // Под ред. Г.М. Андреевой. – М., 1972.
- 42.Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М., 1975.
- 43.Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции / А.Н. Леонтьев / Моск. гос. ун-т. – М., 1971.
- 44.Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – М., 1972.
- 45.Логвиненко А.Д. Измерения в психологии: математические основы / А.Д. Логвиненко. – М., 1993.
- 46.Личность в психологическом эксперименте. – М., 1973.
- 47.Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М., 1984.
- 48.Ломов Б.Ф. Об исследовании законов психики / Б.Ф. Ломов // Психологический журнал. – 1982. – Т. 3, № 1. – С. 18-30.

49. Лоулин Дж. Личность “Олдос” / Дж. Лоулин // Зарубежная радиоэлектроника. – 1963. - № 1. – С. 18-36.
50. Лупандин В.И. Психофизическое шкалирование / В.И. Лупандин. – Свердловск, 1989.
51. Лурия А.Р. Природа человеческих конфликтов: Объективное изучение дезорганизации поведения человека / А.Р. Лурия. – М., 2002.
52. Льюс Р., Галантер Е. Психофизические шкалы / Р. Льюс, Е. Галантер // Психологические измерения. – М., 1967.
53. Малых С.Б., Егорова М.С., Мешкова Т.А. Основы психогенетики / С.Б. Малых, М.С. Егорова, Т.А. Мешкова. – М., 1998.
54. Михалевская М.Б. О соотношении ориентировочной и условно-двигательной реакции человека при действии слабых световых раздражителей: Канд. дис. / М.Б. Михалевская. – М., 1964.
55. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности / В.М. Мельников, Л.Т. Ямпольский. – М., 1985.
56. Мерлин В.С. Лекции по психологии мотивов человека / Перм. гос. пед. ин-т / В.С. Мерлин. – Пермь, 1971.
57. Мертон Р.К. Эффект Матфея в науке, II: Накопление преимуществ и символизм интеллектуальной собственности / Р.К. Мертон // Альманах THESIS. Мир человека. – 1993. - № 3.
58. Методы исследования в психологии: Квазиэксперимент / Под ред. Т.В. Корниловой. – М., 1998.
59. Методы психологического исследования проблемы и поиски путей реализации. – М., 1986.
60. Методы социальной психологии // Под ред. Е.С. Кузьмина и В.Е. Семенова. – Л., 1977.
61. Моделирование и познание. – М., 1974.
62. Морено Дж. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе / Дж. Морено. – М., 2001.
63. Мухина В.С. Близнецы / В.С. Мухина. – М., 1969.
64. Налимов В.В. Логика принятия гипотез в развитии научного познания // Наука в социальных, гносеологических и ценностных аспектах / В.В. Налимов. – М., 1980.
65. Налимов В.В. Теория эксперимента / В.В. Налимов. – М., 1971.
66. Никандров В.В. Моделирование как метод психологии / В.В. Никандров // Вестник СПбГУ, 2001. – Вып. 1. - № 6. – С. 98-110.
67. Новиков Н.В. Специфика и проблемы интервью как техники исследования / Н.В. Новиков / Социальные исследования. – 1970. – Вып. 5.
68. Осипов Г.В., Андреев Э.П. Методы измерения в социологии / Г.В. Осипов, Э.П. Андреев. – М., 1977.
69. Паниотто В.И. Структура межличностных отношений: Методика и математические методы исследования / В.И. Паниотто. – Киев, 1975.
70. Петренко В.Ф. Введение в экспериментальную психосемантику: исследование формы репрезентаций в обыденном сознании / В.Ф. Петренко. – М., 1983.
71. Поппер К. Логика и рост научного познания / К. Поппер. – М., 1983.

72. Проблемы и методы психофизики. – М., 1974.
73. Психофизика сенсорных и сенсомоторных процессов / Под ред. Ю.М. Забродина. – М., 1984.
74. Психофизика сенсорных систем / Ред. Ломов Б.Ф., Забродин Ю.М. – М., 1979.
75. Психофизические исследования / Ред. Ломов Б.Ф., Забродин Ю.М. – М., 1977.
76. Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото. – СПб., 2003.
77. Пэнто Р., Гравиц М. Методы социальных наук / Р. Пэнто, М. Гравиц. – М., 1972.
78. Равич-Щербо И.В., Марютина Т.М., Григоренко Е.А. Психогенетика / И.В. Равич-Щербо, Т.М. Марютина, Е.А. Григоренко. – М., 1999.
79. Роговин М.С., Залевский Г.В. Теоретические основы психологического и патопсихологического исследования / М.С. Роговин, Г.В. Залевский. – Томск, 1988.
80. Росс Л., Низбетт Р. Человек и ситуация: Пер. с англ. / Л. Росс, Р. Низбетт – М., 1999.
81. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1946.
82. Рубинштейн С.Я. Экспериментальные методики патопсихологии / С.Я. Рубинштейн. – М., 1970.
83. Рузавин Г.И. Методы научного исследования / Г.И. Рузавин. – М., 1974.
84. Русский ассоциативный словарь: В 2 т. / Под ред. Ю.Н. Караулова. – М., 2002.
85. Сахарный Л.В. Введение в психолингвистику / Л.В. Сахарный. – Л., 1989.
86. Семенов В.Е. Метод изучения документов в социально-психологических исследованиях / В.Е. Семенов. – Л., 1983.
87. Соколова Е.Т. Проективные методы исследования личности / Е.Т. Соколова. – М., 1980.
88. Стивенс С.С. Математика, измерение и психофизика // Экспериментальная психология / Ред. С.С. Стивенс. – М., 1960.
89. Теплов Б.М. Об объективном методе в психологии / Б.М. Теплов // Избранные труды. Т. 2. – М., 1985.
90. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ: Пер. с англ. – М., 1989.
91. Филиппов А.В., Ковалев С.В. Ситуация как элемент психологического тезауруса / А.В. Филиппов, С.В. Ковалев // Психологический журнал. – 1986. – Т. 7, № 1. – С. 14-21.
92. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М., 1987.
93. Франселла Ф., Баннистер Д. Новый метод исследования личности / Ф. Франселла, Д. Баннистер. – М., 1987.
94. Фресс П. Экспериментальная психология / П. Фресс. – СПб., 2003.
95. Фридрих В. Экспериментальные исследования / В. Фридрих // Процесс социального исследования. – М., 1975. – С. 432-468.
96. Хок Р.Р. 40 исследований, которые потрясли психологию. Секреты выдающихся экспериментов / Р.Р. Хок. – СПб., 2003.

- 97.Челпанов Г.И. Введение в экспериментальную психологию / Г.И. Челпанов. – М., 1918.
  - 98.Чураков А.Н. Компьютерный контент-анализ / А.Н. Чураков. –М., 1996.
  - 99.Шиффман Х.Р. Ощущение и восприятие / Х.Р. Шиффман. – СПб., 2003.
  100. Шмелев А.Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности / А.Г. Шмелев. – М., 1983.
  101. Штофф В.А. О роли моделей в познании / В.А. Штофф. – Л., 1963.
  102. Эткинд А.М. Опыт теоретической интерпретации семантического дифференциала / А.М. Эткинд // Вопросы психологии. – 1979. - № 1.
  103. Якунин В.А. История психологии / В.А. Якунин. – СПб., 1998.
  104. Ярошевский М.Г. История психологии. – 3-е изд. / М.Г. Ярошевский. – М., 1985.
  105. Ярошевский М.Г. Категориальный аппарат психологии // Сеченов и мировая психологическая мысль / М.Г. Ярошевский. – М., 1981.
-